

- ⁸⁸ Csizmadia Andor–Kovács Kálmán–Asztalos László: *Magyar állam és jogtörténet* (Tankönyvkiadó, Budapest, 1978, 397. és 399. p.)
- ⁸⁹ Lábady Tamás: i. m., 87. p.
- ⁹⁰ Reuter, Dieter: *Juristische Personen des öffentlichen Recht, BGB 89. § Normzweck*. In: *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*. I. Ed. Franz Jürgen Sacker (6. Auflage, Verlag C. H. Beck, München, 2012, 984. p.)
- ⁹¹ Larenz, Karl: i. m., 103. p.
- ⁹² Bidlinsky, Franz: *Einführung in das österreichische Privatrecht* (Prugg Verlag, Eisenstadt, 1975, 24. p.)
- ⁹³ Szladits Károly: *Magyar Magánjog*. Első kötet: *Általános Rész, Személyi Jog* (Budapest, Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, 1941, 619. p.)
- ⁹⁴ Mezey Barna: *Feudális állammodellek Magyarországon*. In: *Magyar alkotmánytörténet*. Szerk. Mezey Barna (Osiris Kiadó, Budapest, 1995, 40. p.)
- ⁹⁵ Györffy György: *István király és műve* (Gondolat, Budapest, 1977, 332. p.)
- ⁹⁶ Szladits Károly: i. m., 618. p.
- ⁹⁷ Frank Ignác: *Közigazság törvénye Magyarhonban*. (Budán, A Magyar Királyi Egyetem Bettiivel, 1845, 209. p.)
- ⁹⁸ Szladits Károly: i. m., 618. p.
- ⁹⁹ Csizmadia Andor–Kovács Kálmán–Asztalos László: i. m., 241. p.
- ¹⁰⁰ Frank Ignác: i. m., 138. p.
- ¹⁰¹ Csizmadia Andor–Kovács Kálmán–Asztalos László: i. m., 402. p.
- ¹⁰² Lábady Tamás: i. m., 20. p.
- ¹⁰³ Lenkovich Barnabás: *Magyar polgári jog, A dologi jog vázlat* (Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 1999, 74. p.)
- ¹⁰⁴ Magyary Zoltán: *Magyar Közigazgatás* (Budapest, 1942, 53. p.)
- ¹⁰⁵ Mezey Barna: *Vom consuetudo*, i. m., 38. p.
- ¹⁰⁶ Harmathy Attila: i. m., 103–111. p.

Bevezetés

A 19. század második felében több kísérlet is történt Magyarországon a büntető eljárásjog szabályainak egységes kódexbe foglalására, de csak a század legvégén vezetett eredményre. Ezért is érdekes megvizsgálni, hogy az egyes területeken, városokban hogyan is zajlott a büntetőperes eljárás, miként került sor a per felvételére, és melyek voltak azok a bizonyítási eszközök, amelyek szerepet kaptak az ítélet meghozatalában. Röviden ismertetem a perek megindulásának folyamatát, az ebben szerepet játszó eljárási cselekményeket, és az alkalmazott bizonyítási eszközöket, valamint ezek jelentőségét Szeged büntető törvénykezésében, felhasználva az 1861 és 1871 közötti időszak levéltári iratainak áttekintésével szerzett tapasztalati tényeket.

A történeti háttér szempontjából mindenképpen meg kell jegyeznünk, hogy 1861 fordulópontot jelentett a bíróság felépítésében, hiszen ezen év májusától visszaállították az 1848 előtti igazságszolgáltatási struktúrát, illetve kiadták az Ideiglenes Törvénykezési Szabályokat. Az Országbírói Értekezlet nagy reformot vitt véghez azzal, hogy érvényre juttatta a jogegyenlőség elvét, és a nemes és nem nemes elkövetők által elkövetett bűncselekmények elbírálása estében megszüntette a régi törvények szerint fennállott eljárásbeli különbségtételt. Ettől kezdve a büntetőperben az addig csak nemesek által élvezett szabadságok, a védelem és perorvoslatokra fennálló szabályok, mindenki által, rendi különbségtétel nélkül voltak igénybe vehetők. Perrendtartási szempontból a sommás büntetőeljárás lett a mindenkivel szemben alkalmazandó, csak főbenjáró és bonyolultabb perekben marad meg az írásbeli per, de a fellebbvitel használatát megszorítás nélkül megengedték a sommás perben is.¹ Ezenkívül eltekinthettek a sommás eljárás szabálya alól akkor is, ha a vádlott maga kérte az írásbeli tárgyalást, és ezt a kérést a bíróság is alaposnak találta.² „A magyar büntető törvények és törvényes gyakorlat, az osztrák büntető törvényről szelidebbek levén, azok szerént lesznek a magyar törvények visszaállítására előtt elkövetett büntettek és kihágások is elítélendők.”³

Masa Gabriella

A büntetőeljárás megindítása és a bizonyítási eszközök Szeged büntető törvényszékének ítélezési gyakorlatában, 1861 és 1871 között

A büntetőeljárás megindítása és az ezt kísérő eljárási cselekmények

A büntetőeljárás vegyes rendszerű volt. Alakszerűségi szempontból két formája létezett ebben az időben: az írásbeli és a kisebb jelentőségű pereknél alkalmazott gyorsabb, szóbeli vagy sommás per. A büntetőper kezdeti vizsgálati (*instructio, inquisitio criminalis*) szakaszában történt meg a nyomozás és a perhez szükséges adatok egybegyűjtése. Az elővizsgálatot a szolgabírók, esküdtek vagy az esetek nagy részében a tisztii ügyészek végezték. A királyi tábla előtti ügyekben pedig a királyi ügyészség indította el az eljárást. Amennyiben egy adott bűnesettel kapcsolatos bejelentés érkezett, a vizsgálatot el kellett indítani. Az elővizsgálati cselekmények közé tartozott a szemle, a vádlott kihallgatása, levelek és irományok átvizsgálása.⁴ Jegyzőkönyvet készítettek minden ügyfolyamatról, amelyben minden körülményt rögzítettek, s mely dokumentumot a vizsgálat lezárásával az ügyészségnek küldtek meg.⁵

Nézzük meg, hogyan történt ez Szegeden. Elsőként a kapitányi hivatal értesült az esetről. A feljelentés megtétele a kapitánynál vagy az alkapitányoknál és segédkapitányoknál történt. A kapitányi hivatal előtt jelent meg és tett feljelentést *Katona Sándor* csorvai lakos is, aki „panaszképp előterjeszté, hogy folyó hó 29én délután *Fodor Pál* tanyáján, aki a tilalom daczára bort mért – borozás közti össze szollalkozásért *Német István, Mihály* és *Péter* testvérek /: laknak Ásotthalom / bottal megverték, ezen verekedés meggátlására, s panaszló segítségére a kapitányi hivatal előtt szintén jelenlévő *Katona Pál* sietett, ki ez esetről egyszersmind tanuskodik, ennél fogva panaszló kéri, miszerint vádlottak a lófelszámítandó orvosi költségekben, azonkívül munkamulasztásért, kártételért és fájdalom elszenvedéséért összesen 50 Ftban elmarasztaltassanak. Szeged, 1861. junius 30. jegyzette: *Kelemen Kálmán*.⁶ A kapitányi hivatalnál vagy hivatali személynél tett feljelentés után – amennyiben alaposnak ítélték meg a panaszt – a gyanúsított személyt elfogták és kihallgatták, valamint személyleírást készítettek róla egy formanyomtatvány alapján.

A személyleíráshoz csatolni kellett egy orvosi bizonyítványt is, amelyben arról nyilatkozott az orvos, hogy a vádlott „vasra és munkára” alkalmas-e. Ez a későbbi büntetékiszabás körében volt felhasználható.⁷

A felvett tényvázlatban leírták az ügy körülményeit, mikor, hol, kivel vagy kikkel történt meg az eset. Az is előfordult, hogy nem is az ügy közvetlen érintettjei fordultak panasszal a kapitányhoz, csak az észlelt esetről tett jelentést egy adott személy. A kapitány feladata volt eldönteni a tudomására jutott tények alapján, hogyan is folytatódjon tovább az eljárás. A kisebb jelentőségű ügyek – rágalmazás, becsületsértés, istenkáromlás, szóbeli bántalmazás, a tetteges bántalmazás csekélyebb formája stb. – esetében jogosult volt ő maga igazságot szolgáltatni és határozatot hozni. Ez a döntés bekerült a szegedi visszaállított bünyfenyítő törvényszék jegyzőkönyvébe, és ha esetlegesen az ítélettel nem értett egyet az adott fél vagy felek, fellebbezést nyújthattak be a törvényszékhez az ügy felülbírlatára.

A bántalmazásnak két esete fordult elő: a szóbeli és a tetteges. Ezekben az esetekben nem a testi, hanem inkább a társadalom erkölcsi sérülésének orvoslása történt. A büntetések pár napi fogságban vagy kisebb pénzbírságban – amelyet a helyi hatóságnak vagy a szegényalap javára kellett fizetni – merültek ki. *Nagypál Anna* iránt *Kopasz Erzsébet* által elkövetett szóbeli bántalmazás miatt a kapitány a vádlottat 5 Ft pénzbírságra, annak meg nem fizetése esetén pedig 24 órai fogságra ítélte.⁹

A tetteges formájában már a kisebb testi sértések is megjelentek. A bántalmazás nemcsak a férfiak, hanem a nők közötti konfliktusok rendezési formájaként is elég gyakran előfordult. Tetteges bántalmazást követett el az 56 éves *Kopasz Erzsébet Pálfi Rozáliával* szemben, amelynek meglétét és csekély mértékét az orvosi látlelet is alátámasztotta. Mivel a terhelt még nem volt büntetve, és a vallomások azt bizonyították, hogy a felek között heves szóváltás következtében történt kölcsönös bántalmazásról volt szó, 48 órányi fogságot kapott a vádlott, illetve 2 Ft látéleti díjat kell fizetnie az orvos részére. Meg kell azon-

születési helye:	Szeged	SZEMÉLYLEÍRÁS	termete:	alacsony
lakhelye:	Szeged		arcza:	hosszas
életkora:	69 éves		szeme	sárga
vallása:	katholikus		szemöldei:	ritka barna
állapota:	özv. Varga Mihályné		orra:	permes
foglalkozása:	szolgálo		szája:	szabályos
beszél:	magyarul		haja:	barna
különös ismeretető jelei:	–	fogai:	hibásak	
Ruházata: 1 ocska kazabaj, 1 ocska szoknya, 1 ing, 1 pondtül, 1 kötő, 1 pár czipő, 1 ocska fekete fejkendő és 1 ocska nyakkendő				
Személyleírása Kovács Veron fogolynőnek és jegyzék a vádlottnál talált holmiktól ⁸ (Szeged, 1862. évi február hó 20 ^k napján Weber János vámagy)				

ban említeni, hogy bár *kölcsönös bántalmazásról* volt szó az ítéletben, de a feljelentést tevő fél, aki a vádlottat a tanúk szerint is bántalmazta, semmilyen büntetést vagy figyelmeztetést nem kapott.¹⁰

Hatósági személyek elleni bántalmazások estében a bonyolultabb ügyek a törvényszék elé kerültek elbírálásra. A közbiztonság fenntartására hatóságilag kirendelt éjjeli őrzőszóval és tetteges megtámadásával terhelt *Komora János, Marita Pál, Binder János* és *K. János* ügye 1861. szeptember 26-án került előterjesztésre. A vádlottak „folyó év augusztus hó 20-án éjjel 11–12 óra között” az alsóvárosi iskola közelében lármáztak és az arra sétáló őrzőszóval „csendes magaviselet”-re való figyelmeztetésével nem foglalkoztak. Ehelyett „mocskolódo kifejezésekkel” illeték az őrzőszóval, majd később meg is támadták az egyiküket, *Juhász János* városi hajdút. Ebben az ügyben a tanúk és sértettek szerepe és vallomása lényegesebb elem, mint egy nem hatósági személy esetében. A tanúként vallomást tevők „minden kifogáson kívül eső”-k voltak. A vádlottak a „vétkes cselekményben bűnösnek találtattak”, s a helybeli szegény pénzalap javára fejenként 10 Ft pénzbírság megfizetésére kötelezték őket. A bírság meg nem fizetése esetén pedig 10 napi fogságra „ítéltettek”. Enyhítő körülményként értékelte a törvényszék addigi feddhetetlen életüket és hogy a huzamosabb fogságbüntetés által „két kezi munkájuk és heti bérök után ártatlan családjaikon ejtendő tetemes csorbulás” következne be.¹¹

Jokai István is a rendőrségi személyzet tetteges bántalmazása miatt került a törvénnyel összetűzésbe, de a büntetett csekély mértéke miatt nem került a bíróság elé az ügy, és a kapitány kétszeri böjttel súlyosbított 8 napi fogságra ítélte a terheltet.¹²

Természetesen fontos szerepet játszott egy adott bűncselekmény elbírálása esetében, hogy hol követték el. Előfordult, hogy az eljárás folyamán derült ki, hogy más törvényszék az illetékes, vagy már az adott ügyvel kapcsolatban eljárást indított; ilyenkor az ügyet átadták a már eljárást folytatónak. Ezt igazolja a következő levél is: „Szabadka szabad királyi város Törvényszékétől: múlt hó 28-án Szabadka város határában lévő süvegi erdőben *Kondor István* juhász bojtár meggyilkoltatván tőle egy szamar és 12 darab birka elraboltatván. A tettesek közül egyik; nevezetesen *Cvetovits Márk* folyó év július 1-én a város rendőrsége által elfogattatván, büntetést minden körülményeivel együtt már be is vallotta, kijelentvén egyúttal, hogy azt *Gazdi Gergely* nevű szegedi legénnyel követte el. Minthogy pedig ezen törvényszék hivatalos tudomására lett, miszerint egy *Gazdi Gergely* nevű kóbor legény a szegedi határban azon számmal és birkákkal, melyek meggyilkolt *Kondor Istvántól* elraboltattak, elfogattatott, s ki a körülmények útmutatásaként *Cvetovits Márk* büntársa leend – azért a Tettes Törvényszék hivatalos tisztelettel megkeresetik, hogy a nevezett elfogottat további eljárás végett ezen törvényszék mint a tett elkövetésének hely szerint illetékes bírósághoz áttenni s e végre őt *Vuits József*rendőri biztos Úrnak átadni méltoztassék. 1862. július 2. rendkívüli törvényszéki ülés.”¹³

Az eljárási cselekmények közül meg kell még említenünk a *kezesség* intézményét, amelynek nagy jelentősége volt ebben a korban. A bűncselekmény gyanúja miatt letartóztatott és fogvatartott emberek széles körének a mindennapi megélhetése került veszélybe azért, hogy nem dolgozhattak. Ezen okból a tárgyalások és gyakran már a tiszti ügyész vizsgálódása alatt, kérelmeket nyújtottak be a terheltek vagy hozzátartozók a törvényszékhez, hogy amíg nem születik ítélet, bocsássák őket szabadon. A kezesség vállalta, hogy a terhelteket a bíróság elé állítja az előírt napon, vagy ellenkező esetben ő fizeti meg a bírságot helyette. Természetesen a törvényszék döntését nagymértékben befolyásolta, hogy az adott személyt milyen ügy kapcsán tartották fogva. Főbenjáró cselekmény esetében elutasították a kezességi kérelmeket.¹⁴

Már az 1843/44. évi büntetőeljárás törvényjavaslat is említést tett arról, hogyan szabadulhatott a tömlőre vetés súlyos következményei alól az a terhelte, aki a kezességállítás intézményét igénybe vette.¹⁵

Zsombori Józsefet Sutka Mihály „agyonveretése gyanújából” tartóztatták le. Az ő kezességi kérelmét a bűncselekmény súlyossága miatt elutasították.¹⁶

Szintén nem sikerült elérnie vizsgálati fogságban lévő ura szabadon bocsátását *Kasza Örszébemnek*, aki „alázatos folyamodásában” arra hivatkozott, hogy „miután családomb fenntartása azt elkerülhetetlen kívánja”, az ügy eldöntéséig kérte férjét szabadlábra helyezni, „ki is minden időben, és minden idézetéskor hogy jelen lesz biztosítják a Tekintetes Büntetőeljárás Törvényszéknek az itt alább írott egyének kik is kezességet személye mellett szorosán vállalják”. Mivel a férj „főbenjáró büntetést” követett el, a törvényszék elutasította a kérelmet.¹⁷

Ábrahám Terez, Ruzsa Pöczök Imre hitvese emberölés és család gyanújának vádjával letartóztatott férjének

„biztos kezesség melletti kibocsájtását” kérte. Folyamodványában azzal érvel, hogy urát „alaptalan feladás következtében” fogták el, és „miután hosszas letartóztatás által gyermekeimmel magamra hagyatva a mindennapi költségek előteremtésére, úgy az állami és városi adó hátralék be fizetésére képtelen vagyok, ezen felül pedig mezői gazdálkodásunk jelen szántás vetés idejében van, és ez által önfentartási s adó fizetési képességünk tetemes hátramaradást szenved, miután továbbá férjem ártatlansága, és a feladók vádalaptalansága az eddigi vizsgálatból napfénynél világosabb lenne; alázattal megkérem a Tekintetes Büntetőeljárás Törvényszékét, méltoztatnék ártatlanul letartóztatott szenvedő férjemnek, *Ruzsa Pöczök Imrének* kezesség melletti kibocsájtását addig is kegyesen elrendelni, a szabad lábon védekezését megengedni, míg napfény ártatlansága törvény útján elismertetni fog.” A törvényszék a folyamodó nő kérésének férje főbenjáró büntetése miatt nem adott helyt.¹⁸

A bizonyítás és a bizonyítási eszközök

A büntetőeljárás az objektív igazság felderítését tűzi ki céljául mind a mai napig. A korábbi századokban azonban az egyes bizonyítási eszközök szerepét eltérően ítélték meg és vették figyelembe. A tudományok fejlődésével párhuzamosan nőtt a szerepe – főként a 19. századtól kezdődően – a ténybizonyítékoknak. A 18. században még főként a tanúvallomások, beismerő vallomások jelentősége a nagyobb az ítélet meghozatalában, de folyamatosan csökkent a szerepe, főként azokban a büntetőügyekben, ahol valamilyen testi sérülés miatt a bíróság szakértő véleményét vette igénybe.¹⁹ Az új, szaktudással rendelkező, az ügytől független személy igénybevétele új fordulatot jelentett a büntetőeljárásban.

A *bizonyítási eljárás* esetében nem feledkezhetünk meg arról a tényről, hogy milyen bizonyítási rendszerek voltak hatással a 19. század második felében a büntetőeljárásra. A bizonyítási rendszerek tekintetében két típust különíthetünk el: a szabad és a kötött vagy formális bizonyítást. Utóbbiban nem a bíróra bízták a bizonyítékok értékelését, hanem a „törvényben állapították meg, hogy mit szabad, és mit kell bizonyítottnak venni”. A szabad bizonyítás elve alapján viszont „a bíróság a felek által felhozott bizonyító eszközöket minden megszorítás nélkül értékeli, s meggyőződését az ítékezés alapjául szolgáló ténykörülmények tekintetében teljes szabadsággal alakítja ki”.²⁰ A büntetőeljárás fejlődése folyamán a nyomozó- és vádelvű eljárás elemeinek keveredésével fokozatosan csökkent a kötött bizonyítási mód szerepe. Hazánkban még a 19. század első felében született büntetőeljárás javaslatok is a kötött rendszert helyezték előtérbe. Az 1872. március 6-án benyújtott javaslat azonban már deklarálta, hogy a „bizonyítékok bizonyító erejét a bíróság állapítja meg”.²¹ A szabad bizonyítási rendszert jogszabályi szinten valójában csak 1896. évi Büntetőeljárásról szóló törvény alkalmazzák.

Beszélnünk kell arról, hogy mit értünk *bizonyításon*. A „bizonyítás a büntető per elintézésénél fontossággal

bíró tények valóságának vagy valótlanágának megállapítására irányuló logikai művelet, illetőleg másoknak bizonyos tények vagy állítások igaz volta (valósága) vagy valótlanága felől meggyőzése (meggyőződés ébresztés)”. Részben a felek, részben a bíróság által végzett szellemi munka, melytől gyakorlatilag a per sorsa függ.²² A bizonyítás tekintetében mindig nagyon lényeges kiindulópont, hogy pontosan melyek is azok a körülmények, amelyeket bizonyítani szeretnénk. A bizonyítékoknak több forrása is lehet: a tanúvallomások, amelyek a mai napig meghatározó bizonyítékforrások; a szakértői vélemények, amelyekhez elengedhetetlen egy adott tudományban való jártasság; tárgyi bizonyítékok, okiratok és a nyomozásról készült jegyzőkönyvek.²³ A bizonyításon alapvetően azt a tevékenységet kell érteni, amely bizonyos ténykörülmények valódisága vagy valótlanága iránt a bíróban megfelelő meggyőződést ébreszt.²⁴

Mit is értünk bizonyítékon (*probatio*)? A bizonyíték „valamely állítás vagy tény valósága mellett szóló okoknak foglalhatja”. Lehet vádló vagy terhelő (*probatio aggressiva offensiva*)²⁵ és mentő (*probatio defensiva*).²⁷ Szakirodalmi szempontból többféle nézőpont alakult ki. Egyrészt vannak,²⁸ akik körülményként, tényként, bizonyítandó tényként vagy ténybeli adatként vagy bizonyítási eszközként definiálják a bizonyítékot. Mások szerint kettős értelmű fogalomról van szó, mert lehet bizonyítási eszköz vagy forrás, másrészt pedig tény, bizonyító tény vagy ténybeli adat.²⁹ A tény egy olyan komplex fogalom, amely fizikailag és rendszerint külsőleg is felismerhető, de mindenkor olyan, amely emberek magatartásával kapcsolatos.³⁰ Lehet bizonyító és bizonyítandó. A ténybeli adat a bizonyító tény keletkezése során kialakult „tükröződés”. A bizonyítási eszköz a ténybeli adatokat rögzítő eljárás-jogi forma.³¹ A bizonyítási eszközt meg kell különböztetni a bizonyítéktól. A bizonyítási eszköz (pl. a terhelt vallomása, a tanúvallomás) a perrendi formások megtartása mellett az eljárási mód, eszköz a bizonyíték beszerzésére, a bizonyíték pedig maga a bizonyítási eszközből származó információ, azaz személyi bizonyítéknál maga a vallomás tartalma.³²

Tekintsük át, milyen bizonyítási eszközöket alkalmaztak a büntetőeljárásban ebben az időszakban. A valóság felderítésére szolgált a „szemvizsga”, a boncolás, és az irományok. A szemvizsgán a szemlét értették, amikor a bíró vagy a törvényhatóság által kiküldött személy, szükség esetében szakértő kíséretében, megvizsgálta a „bűn nyomait”. A látottakról, a helyszín változatlanágának megőrzése mellett, tudósítani kellett a bíróságot. Szakértő igénybevétele esetében az ő általa készített különvélemény is csatolásra került. A boncolásnak a gyilkosságok esetében volt jelentős szerepe, amelyet orvos vagy sebész végzett. A vizsgálatról látélet (*visum repertum*) készült, amelyet csatoltak a perbeli iratokhoz. Az irományok azon iratokat jelentették, amelyek valamilyen módon kapcsolódtak az ügyhöz. Ezeket a bírónak kellett átadni, ha ez nem történt meg, akár házkutatást is elrendelhettek ezek beszerzése érdekében.³³

Talán az egyik legközismertebb bizonyítási eszköz a *tanúvallomás*. A tanúbizonyítás gyakran előzetesen zajlott,

amely azt jelentette, hogy a kapitányi hivatalhoz vallomástételre beidézték az adott személyeket, vagy bizonyos esetekben egy kiküldött hatósági személy vette jegyzőkönyvbe a vallomást.³⁴ A tanúk azok a személyek voltak, akik „a bűnügyre vonatkozó, általuk észlelt tényekről és körülményekről bíróságilag vallomást” tettek.³⁵

A bűnelkövetők és a tanúk tekintetében kétfajta vallomástételről beszélhetünk: az előleges vagy sommás vallomásról, illetve az ünnepélyes vallomásról. Előbbit a törvényszéken kívül vette fel a bíró a terhelt elfogásakor vagy beidéztetésekor. Utóbbi pedig a törvényszék előtt készült el.³⁶

Egy-egy esettel kapcsolatosan általában 2-3 tanút, de a nagyobb, hosszadalmasabb ügyeknél akár 10 tanút is kihallgattak. A kapitányi hivatal hallgatta meg először az érintett személyeket, majd pedig, ha megindították az eljárást a kapitány által felvett tényállás alapján, a további vizsgálatokat a tisztii ügyészi hivatal végezte el. A kihallgatást a tisztii ügyészség egy formanyomtatvány alapján folytatta le, melyben szerepeltek általános és különös kérdések is. Az általános kérdések vonatkoztak a tanú nevére, korára, születési helyére, vallási nézetére, családi állapotára, foglalkozására és lakhelyére, míg a különös kérdéseken az adott bűnüggyel kapcsolatos dolgokra kellett válaszolnia a kihallgatott személynek. Saját szavaival elmondta az általa észlelt körülményeket, illetve felkérhettek a vallomásában lévő hézagos, homályos részek kiegészítésére, pontosítására.³⁷ Lehetősége volt arra is a tanúnak, hogy felolvastassa az ügyésszel a korábban a kapitány előtt tett vallomását, és az abban foglaltakat jóváhagyva vagy valamely részén változtatva, így tegye azt a bizonyítékok részévé.³⁸ A tanúzáshoz elengedhetetlen volt a jó hírnév, de figyelembe vették még a tudomásszerzés módját, a tanú korát, testi és lelki fogyatékosságát és a hozzátartozói viszonyt is.³⁹

A vallomástételek közül kiemelendő a vádlott beismerő vallomása, mely mindig befolyással volt az ügy kimenetelére, és nem utolsósorban meg is gyorsította azt. Az 1830. évi tervezet, nem nélkülözve a német–osztrák jog befolyását, a bizonyítási eszközök között nagy hangsúlyt fektetett a beismerő vallomás fontosságára, és olyan mértékű bizonyító erővel ruházta fel, amelyre egyben a büntető ítéletet is alapítani lehetett.⁴⁰ A terhelt beismerő vallomása a büntetési tétel enyhítését szolgálta. Erdődy József földműves „önvallomásában” elismerte, hogy a sértett Berta Mátyást az „Ilovay tanyájára betérve, ottani borozás s az alatt keletkezett szóváltás közben egy bunkos bottal fejbe csapta”. A tanúk vallomásából az is kiderült, hogy a sértett szidalmazta a vádlottat. Így a körülmények figyelembevételével a kiszabott büntetés: 8 napi egyszerű fogság, valamint a sértett részére fájdalomdíj, ápolási költség és az orvosi költségek megfizetése volt.⁴¹

Tettleges bántalmazás által elkövetett testi sértés bűnében találták vétkesnek Vér Ferencz 38 éves röszei lakost, aki beismerte, hogy a sértettet „puskája agyával fejbe ütve a bemellékelt orvosi látélet szerint tetteleg megsértve 8 napokig munkaképtelenné tette, minnélfogva tekintve az eddigi büntetlen életét a bűnös cselekmény töredelmes bevallását” az ítéletben kiszabott büntetés 1 havi fogság.⁴²

Weisz Sámuel vallomásában beismerte, hogy 1869. szeptember 13-án délelőtt lovas kocsiával elgázolta a 75 éves *Korom Ferenczet*, aki az orvosi láttelel alapján súlyos testi sértéseket szenvedett, és a korát is tekintetbe véve legalább 4-5 hét munkaképtelenséggel kellett számolnia. A bíróság az enyhítő körülmények között értékelte a büntett bevallását, valamint azt, hogy a sértettel az orvosi költség és a fájdalomdíj tekintetében az egység megkötésére hajlandóságot mutatott, ezért csak 2 heti egyszerű fogságra ítélte a vádlottat.⁴³

A beismerő vallomást akkor tekintették szabályszerűnek, ha minden kényszer nélkül, önként tett vallomást a terhelt, és azt nem is vonta vissza a törvényszéki hitelesítés alkalmával.⁴⁴

A tanúkkal és a büntettek elkövetőivel kapcsolatban egyaránt előfordult, hogy előéletükre vonatkozóan a kapitányi hivataltól, „erkölcsi viseletükre” nézve pedig a községi előjáráságtól, a törvényszék bizonyítvány kibocsátását kérte. Rablógyilkosságban való részvétel miatt folyt vizsgálat *Becsei András* ellen, ahol az egyik tanú, *Borzan Márton* előéletével kapcsolatban kért információkat a bíróság. A bizonyítvány szerint: „*Borzan Márton* másképp *Sánta* előéletére nézve egy gonosz, erkölcstelen, s javíthatatlan rosszakarátú egyénnek ösmértetik.” Ezek alapján természetesen *Borzan Márton* tanúvallomását az ügyvel kapcsolatban nem vette figyelembe a bíróság. A vádlott *Becsei András* előéletéről ezt írta a kapitányi hivatal: „*Becsei András* katonáskodás ideje alatti maga viseletére semmit sem mondhatni, annak előtte elő életére nézve elene semmi olyan fenn nem forgott ami reá homályos vonatkozott.”⁴⁵ Ez véleményenyhítő körülményként szolgált a büntetés kiszabása körében.

Ismerték a *szembesítés* intézményét, amelynél a bűntényt tagadó terheltet és a tanút egymással szembesítették a valóság kiderítése érdekében. A bíró új vallomásra kérte fel a tanút, és megkérte, hogy mondja mindezeket a terhelt szemébe, aki csak ekkor szerzett tudomást a tanú személyéről és a szembesítés tényéről. A bíró egyszerre csak egy tanúval szembesíthette a vádlottat. A szembesítés a jegyzőkönyvben rögzítésre került.⁴⁶

A 18. század végéig Magyarországon a jogszolgáltatás alacsony színvonala, a büntetőjog-tudomány hazai művelésének és a szakértői bizonyítás tárgyi feltételeinek hiánya nem igényelte és nem is tette lehetővé a szakértői tevékenység jogi szabályozását. A 19. század közepén lényeges változások kezdődtek. A szakértők fogalmának általánosított meghatározásából kiindulva a magyarországi perjogban is megjelentek a szakértői bizonyítás korszerű elvei. A szakértő személyével, szakmai tájékozottságával kapcsolatban ekkor szögezték le először a tudományos képzettség igényét, a bíró jogát és kötelezettségét a szakértő megválasztására vonatkozóan, végül a szakértő véleményadási kötelezettségét.⁴⁷

A szakértői vélemények jelentősége az egyes tudományok fejlődésével összhangban egyre nagyobb szerepet kapott a büntetőperekben a 19. század végén. Kezdetben az orvosok mint szakértők jelentettek segítséget az adott ügy eldöntésében, ez napjainkra már elég széles körűvé vált. A különleges szakértelem igénybevételét egyre gyak-

rabban alkalmazta a bíróság, és az esetek nagyobb részében támaszkodott is rá a büntetés kiszabása tekintetében.

Az orvosi láttelel meghatározó bizonyítékként szolgált, fontossá vált az orvos mint szakértő, főként a büntetőeljárásokon belül, az élet és a testi épség elleni bűncselekmények esetében. A tanulmányozott esetek alapján azt lehet mondani, hogy a bírósági ítéletek nagy része elsődlegesen az orvosi szakvéleményen alapult. A sérülések súlyosságának, illetve gyógytartamának megállapítása egyértelműen befolyásolta a kiszabott büntetést és annak mértékét. Ezt bizonyítja a következő, verekedéssel kapcsolatos ügy is, ahol, ha csak a tanúvallomásokra hagyatkozott volna a bíróság, egy „szimpla verekedés” is megállapítható lett volna. „*Molnár János* helybeli lakos a cserepesi csárdában az orvosi láttelel szerint súlyosan megverettetvén.” Ezek a sérülések a „súlyos sértések sorába számítanak és munkára való lehetetlenséget okoznak”, legalább négyheti orvosi kezelést vesznek igénybe. A veszekedésben részt vevők közül *Hegedűs Pál* mérte a sértettre a súlyos ütések egy szék lábával. A többiekől, nevezetesen *Korom Mihálytól*, *Hegedűs Illéstől* és *Lippai Flóriántól*, csak botütéseket kapott.⁴⁸

Előfordult, hogy ha az orvos nem tudott egyértelmű bizonyítékot szolgáltató véleményt kiállítani, felmentették a terheltet, így volt ez *Kovács Treszka* ügyében is. Gyermekehajtás büntetével vádolták meg a fiatal nőt, amely esetben az orvosi vizsgálatot végző *Erőskövy Antal* főorvos a láttelelben számításba vette a felmerült lehetőségeket, hogy vajon a nehéz munka végzése – ahogy azt a terhelt nő állította – vagy pedig magzatelhajtásra alkalmas szer miatt történt-e a vetélés. A szakvélemény szerint egyértelműen nem állapítható meg, hogy mi okozta a vetélést, akár külön-külön, és együttesen is okai lehettek a magzat elvesztésének. A gyanú szerint elvetélést okozó italból minta nem állt rendelkezésre, a vallomások alapján az ital üromtartalma nem indíthatott el ilyen folyamatot. Ebből kifolyólag a bíróság szabadon bocsátotta a terheltet.⁴⁹

Abban az esetben, ha úgy ítélte meg az ügyészség vagy a bíróság, hogy a szakvélemény alapján nem tud megfelelő döntést hozni, pótlelet készítését írta elő. Ezt a dokumentumot, ha akár a főorvostól származott az első szakvélemény, akár egy másik orvostól, mindenképpen a főorvosnak kellett megírnia. *Makita Alajos* főorvost újbóli szakvélemény kiadására kötelezte az ügyészség *Urban Franciska* koraszülött és elhalálozott leánygyermek ügyében. A boncolási jegyzőkönyv alapján egyértelműen megállapítható volt, hogy a magzat éretlen, 7 hónap körüli lehetett a súlya és a hossza, valamint a koponya fejlettsége szerint. Az elvégzett tüdőpróba bizonyította, hogy a leánygyermek „tetszalottként” jött világra, ha élt is néhány percig, a tüdejének fejletlensége okán nem tudott levegőt venni, és rövid időn belül meghalt. A városi főügyészség két kérdést tett fel pótleletre a főorvosnak: a feljelentésben szereplő rúgás okozhatta-e a szülés megindítását, illetve hogy a boncolás során ezen rúgás által okozott sértést az elhunyt magzatban is látni kellett volna-e. Az előbbire adott véleményében *Makita* kifejtette, hogy egy terhes nő esetében nem kell fizikális ráhatás, már egy izgatott lelkiállapot is megindíthatja a szülés folyamatát, míg utóbbi esetében

Szeged, a bűnfenyítő törvényszék és államfogház épülete (1883, tervezője: Wagner Gyula)

nemleges választ adott, mert csak a súlyos, az anya hasfalát érő sértések okozhattak volna a magzaton is kimutatható elváltozásokat.⁵⁰

A következő eset jól mutatja, hogy az sem volt mind-egy, ki ad szakvéleményt egy ügy kapcsán. 1865. október 15-én délután szóbeli vitába keveredett szomszédjával *Méhes István* helybeli fazekasmester. A vita hevében *Csányi István* szomszéd egy ásóval fejbe és jobb karon csapta, melynek következtében az orvosi látélet szerint a fején könnyebb sérüléseket szenvedett, a karja viszont eltört. Ez utóbbi 4-5 heti gyógyulást igényelt. A szakvéleményt *Sréf István* sebészorvos, szülész és városi kórházi alorvos készítette el. A dokumentum alján a főorvos, *Erőskövy Antal* pontosító megjegyzése szerepel, amely szerint egyértelműen súlyos sérülésekről volt szó, illetve másfél hónapos gyógytartami időt határozott meg.⁵¹ A bíróság mindig a nagyobb szaktekintéllyel rendelkező, a hierarchia magasabb fokán álló személy véleményét tekintette elsődlegesnek, és vette figyelembe az ítélet meghozatala során.⁵²

Szintén a főorvos látéleten leírt utóvéleménye befolyásolta a terhelt javára azt az ügyet is, amelyben *Budai Jánosnét Kocsis Antal* városi hajdú állítólag úgy meglökte, hogy a gyenge testalkatú nő pár órán belül három hónapos terhét ennek következtében elvesztette. Az orvosi véleményt 1870. július 15-én kiállító *Maér József* szerint a nő állapota és a vérvesztés alapján az elszendvedt sérülések a súlyosak közé tartoztak, és legalább 20 napi

gyógyulást igényeltek. *Erőskövy* főorvos kiegészítette mindezt azzal, hogy egyértelműen nem állapítható meg, hogy a meglökés okozta a vetélést, és mivel nincs okozati összefüggés, a sérülés ugyan súlyos, de nem a terhelt által vált azzá. A törvényszék „tényálladékok hiánya” miatt megszüntette a fenyítő eljárást a vádlott ellen.⁵³

A vizsgálati szakasz a vádirattal zárult, melynek összeállítása kezdetben a bíró, a jegyző, később pedig az ügyész, alügyész feladata volt.⁵⁴

Összegzés

A vizsgált időszak és a tanulmányozott levéltári iratok alapján az a megállapítás tehető, hogy Szeged város visszaállított bünfenyítő törvényszékének ítélkezési gyakorlatában 1861 májusától kezdődően semmiféle fennakadást nem jelentett az 1848 előtti állapotok, illetve az ITSZ figyelembevételével történő ítélkezés, és a büntetőeljárás lefolytatása. Az egységes magyar büntetőkódex hiánya miatt egyes bűncselekmények elbírálására jogosult személyek kilétét a bírói gyakorlat és a szokásjog formálta ki. A bizonyítási eszközök tekintetében egyértelműen kimutatható az orvosok mint szakértők által elkészített vélemények meghatározó szerepének növekedése az egyes büntettek esetében, amellyel párhuzamosan fejlődött a bizonyítási eljárás tudományos megalapozottsága.

MASA, GABRIELLA

Einleitung des Strafprozess und Beweismittel in der Spruchpraxis des Landgerichts zu Szeged zwischen 1861–1871

(Zusammenfassung)

In der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts wurde in Ungarn mehrmals versucht, die strafprozessualen Regelungen in einer einheitlichen Strafprozessordnung zusammenzufassen. Zu einem Ergebnis kam man aber erst gegen Ende des Jahrhunderts. Deshalb ist es interessant zu untersuchen, wie Strafverfahren und Prozessaufnahme auf dem Lande und in den Städten verliefen, und welche Beweismittel eine besondere Bedeutung bei der Urteilsfindung hatten. Der Aufsatz stellt den Ablauf der Prozesseinleitung, die wichtigsten Prozesshandlungen und die verwendeten Beweismittel, sowie deren Bedeutung in der Rechtsprechung des Landgerichts zu Szeged dar. Die dabei verwendeten, empirisch untersuchten Archivalien stammen aus dem Zeitraum zwischen 1861 und 1871. Auf Grund der Ergebnisse unserer Forschungen bezüglich des

gegenständlichen Zeitraums und der Dokumente in den Archiven kann festgestellt werden, dass die Abwicklung der Strafprozesse und überhaupt die Rechtsprechung den vor 1848 geltenden Normen und den 1861 eingeführten Provisorischen Regeln der Rechtsprechung entsprechend keine Schwierigkeiten für das im Mai 1861 wieder aufgestellten Landgericht zu Szeged bedeuteten. In Ermangelung eines einheitlichen ungarischen Strafgesetzbuchs wurde durch das Gewohnheitsrecht und die Gerichtspraxis bestimmt, wer eine Straftat zu beurteilen hatte. Hinsichtlich der Beweismittel ist eindeutig nachzuweisen, dass die Rolle ärztlicher Sachverständigengutachten bei der Beurteilung einzelner Verbrechen zunehmend wichtiger wurde. Dadurch verstärkte sich auch die wissenschaftliche Begründetheit des Beweisverfahrens.

Jegyzetek

- ¹ *Az országbírói értekezlet javaslatai a törvénykezés tárgyában* (1861)
- ² Vámbéry Rusztem: *A bűnvádi perrendtartás tankönyve* (Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1906, 26.)
- ³ Ráth György: *Az országbírói értekezlet a törvénykezés tárgyában* (Landerer és Heckenast, Pest, 1861, 251. p.)
- ⁴ Pauler Tivadar: *Büntetőjogtan. I.* (Pfeifer Ferdinand, Pest, 1864, 324–328., 352., 403. p.)
- ⁵ Az ideiglenes bűnvádi eljárásról szóló törvényjavaslat (1872)
- ⁶ Csongrád Megyei Levéltár (a továbbiakban: CSML): *IV. 1122. Szeged Város Visszaállított Törvényszékének iratai 1861–1871 c) A Bülfenyítő Törvényszék iratai 1861–1871*, 1863. 1232.
- ⁷ CSML: *IV. 1122. Szeged Város Visszaállított Törvényszékének iratai 1861–1871 c) A Bülfenyítő Törvényszék iratai 1861–1871*
- ⁸ CSML: *IV. 1122. Szeged Város Visszaállított Törvényszékének iratai 1861–1871 c) A Bülfenyítő Törvényszék iratai 1861–1871*, 1863. 231.
- ⁹ CSML: *IV. B. 1122. Szeged Város Visszaállított Törvényszékének iratai b) A Bülfenyítő Törvényszék jegyzőkönyvei 1861–1871*, 1863. 604.
- ¹⁰ CSML: *IV. B. 1122. Szeged Város Visszaállított Törvényszékének iratai b) A Bülfenyítő Törvényszék jegyzőkönyvei 1861–1871*, 1861. 15.
- ¹¹ CSML: *IV. B. 1122. Szeged Város Visszaállított Törvényszékének iratai b) A Bülfenyítő Törvényszék jegyzőkönyvei 1861–1871*, 1861. 166.
- ¹² CSML: *IV. 1122. Szeged Város Visszaállított Törvényszékének iratai 1861–1871 c) A Bülfenyítő Törvényszék iratai 1861–1871*, 1864. 71.
- ¹³ CSML: *IV. 1122. Szeged Város Visszaállított Törvényszékének iratai 1861–1871 c) A Bülfenyítő Törvényszék iratai 1861–1871*, 1862. 434.
- ¹⁴ Kállay István: *Városi bíraskodás Magyarországon 1686–1848* (Osiris Kiadó, Budapest, 1996, 120. p.)
- ¹⁵ Both Ödön: *Szeged város büntetőbíraskodása 1848-ban*. In: *Acta Juridica et Politica Tomus IV. Fasciculus I.* (Szeged, 1985, 16. p.)
- ¹⁶ CSML: *IV. B. 1122. Szeged Város Visszaállított Törvényszékének iratai b) A Bülfenyítő Törvényszék jegyzőkönyvei 1861–1871*, 1861. 243.
- ¹⁷ CSML: *IV. 1122. Szeged Város Visszaállított Törvényszékének iratai 1861–1871 c) A Bülfenyítő Törvényszék iratai 1861–1871*, 1863. 507.
- ¹⁸ CSML: *IV. 1122. Szeged Város Visszaállított Törvényszékének iratai 1861–1871 c) A Bülfenyítő Törvényszék iratai 1861–1871*, 1863. 559.
- ¹⁹ Béky Ágnes Enikő: *Az orvostudomány elméleti, gyakorlati eredményei és a büntetőjog kapcsolata* (Debreceni Jogi Műhely, X. évf., 2.sz.)
- ²⁰ Angyal Pál: *A Magyar Büntetőeljárásjog Tankönyve* (Atheneum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat, Budapest, 1915, 324. p.)
- ²¹ Balogh Jenő: *Magyar bűnvádi eljárási jog. Általános tanok* (Budapest, 1901, 361. p.)
- ²² Finkey Ferencz: *A magyar büntető perjog tankönyve* (Politzer-féle könyvkiadó vállalat, Budapest, 1916, 277–278. p.)
- ²³ Gödöny József: *A bizonyítás és a bizonyítékok forrásai a nyomozásban*. Kandidátusi értekezés tézisei (9–10., 23–25., 34. p.)
- ²⁴ Angyal Pál: i. m., 314–323. p.
- ²⁵ súlyosító körülmények, a büntett tényálladéka
- ²⁶ enyhítő körülmények, a tényálladék hiánya
- ²⁷ Pauler: i. m., 376–379. p.
- ²⁸ Katona Géza, Finkey Ferenc, Jászai Dezső
- ²⁹ Kertész Imre: *A tárgyi bizonyítékok elmélete a büntetőeljárás jog és a kriminalisztika tudományában* (Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1972, 65–66. p.)
- ³⁰ Cséka Ervin: *A büntető ténymegállapítás elméleti alapjai* (Budapest, 1968, 215. p.)
- ³¹ Kertész: i. m., 39–56. p.
- ³² Tremmel Flórián: *Bizonyíték a büntetőeljárásban* (Budapest–Pécs, 2006, 103–127. p.)
- ³³ Kassay: i. m., 98–102. p.
- ³⁴ Stipta István: *A perjogok története*. In: *Magyar jogtörténet*. Szerk.: Mezey Barna (Osiris Kiadó, Budapest, 2007, 436. p.)
- ³⁵ Pauler: i. m., 340. p.
- ³⁶ Kassay Adolf: *Magyar büntető törvények s bűnvádi eljárás az országbírói értekezlet szabályai szerint* (Budapest, 1862, 91–92. p.)
- ³⁷ Pauler: i. m., 345–346. p.
- ³⁸ CSML: *IV. 1122. Szeged Város Visszaállított Törvényszékének iratai 1861–1871 c) A Bülfenyítő Törvényszék iratai 1861–1871*
- ³⁹ Torday Lajos: *A megyei polgári peres eljárás a 16–19. században* (Budapest, 1993, 87–90. p.)
- ⁴⁰ Balogh Elemér: *A magyar büntetőjogi dogmatika kezdetei* (Jogtörténeti Szemle, 2008. 4. sz., 5. p.)
- ⁴¹ CSML: *IV. B. 1122. Szeged Város Visszaállított Törvényszékének iratai b) A Bülfenyítő Törvényszék jegyzőkönyvei 1861–1871*, 1861. 251.

- ⁴² CSML: IV. B. 1122. Szeged Város Visszaállított Törvényszékének iratai b) A Bűnfenyítő Törvényszék jegyzőkönyvei 1861–1871, 1862. 8.
- ⁴³ CSML: IV. 1122. Szeged Város Visszaállított Törvényszékének iratai 1861–1871 c) A Bűnfenyítő Törvényszék iratai 1861–1871. 1869. 803.
- ⁴⁴ Both: i. m., 19. p.
- ⁴⁵ CSML: IV. 1122. Szeged Város Visszaállított Törvényszékének iratai 1861–1871 c) A Bűnfenyítő Törvényszék iratai 1861–1871, 1863. 623.
- ⁴⁶ Kassay: i. m., 97–98. p.
- ⁴⁷ Katona Géza: *Bizonyítási eszközök a XVIII–XIX. században* (Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1977, 283–287. p.)
- ⁴⁸ CSML: IV. 1122. Szeged Város Visszaállított Törvényszékének iratai 1861–1871 c) A Bűnfenyítő Törvényszék iratai 1861–1871, 1861. 23.
- ⁴⁹ CSML: IV. 1122. Szeged Város Visszaállított Törvényszékének iratai 1861–1871 c) A Bűnfenyítő Törvényszék iratai 1861–1871. 1867. 116.
- ⁵⁰ CSML: IV. 1122. Szeged Város Visszaállított Törvényszékének iratai 1861–1871 c) A Bűnfenyítő Törvényszék iratai 1861–1871. 1866. 171.
- ⁵¹ CSML: IV. 1122. Szeged Város Visszaállított Törvényszékének iratai 1861–1871 c) A Bűnfenyítő Törvényszék iratai 1861–1871. 1866. 738.
- ⁵² Szegeden az 1862. évi augusztus 22-i bűnfenyítő törvényszéki ülésen határozatot hoztak az ilyen esetekre vonatkozóan, CSML Szeged Város Visszaállított Bűnfenyítő Törvényszékének iratai. IV.B. 1122.c. 1862. 648.
- ⁵³ CSML: IV. 1122. Szeged Város Visszaállított Törvényszékének iratai 1861–1871 c) A Bűnfenyítő Törvényszék iratai 1861–1871, 1870. 972.
- ⁵⁴ Kállay: i. m., 131. p.

DISPUTA

Hamza Gábor

Amerika elnevezése és Magyarország (Szent Imre herceg)

1. Jól ismert tény, hogy az amerikai kontinens elnevezésének eredete hosszú időn át vitatott volt a történetudományban éppúgy, mint a földrajztudományban. A 16. század első felében a kor jeles német humanista költője, Matthias Ringmann előszeretettel képviselte azt a nézetet, hogy az „új” kontinens Amerigo Vespucci (1451, Firenze–1512, Sevilla) nevét viselje, pontosabban kapja. Amerigo Vespucci 1499 és 1502 között négyszer is járt az „új” kontinensen, eljutva egészen az Amazonas folyó deltáig. Már itt utalni szeretnénk arra, hogy az Amerigo keresztnév a latin *Emericus* olasz változata, annak megfelelője. Kiemelendő, hogy Amerigo Vespucci a szerzője az utazásait, felfedezéseit nemegyszer részletesen leíró, általában azonban – mint hiteles forrás, dokumentum – vitatható értékűnek, bár kétségtelenül fontos forrásnak (fons) tekintett *Mundus Novus* („Új Világ”) című munkának.

2. Amerigo Vespucci műve forrásul szolgált a kor híres és vitathatatlanul nagy tekintéllyel rendelkező kozmográfusa, a freiburgi (Freiburg im Breisgau) Martin Waldseemüller (1470–1522) számára. Waldseemüller, aki Matthias Ringmann-nal jó viszonyban, sőt egyenesen baráti kapcsolatban volt, egyetértett a maga korában kivételesen nagy hírnévnek örvendő német humanistával abban, hogy a kontinens a jeles, a maga korában jól ismert tengerész és „felfedező” Amerigo Vespucci nevét viselje. 1507-ben a lotharingiai Saint-Diében, pontosabban St. Dié des Vos-

ges-ben (latin nevén Deodatus) megjelent *Cosmographiae Introductio* című művében (teljes címe: *Cosmographiae introductio cum quibusdam geometriae ac astronomiae principiis ad eam rem necessariis. Insuper quatuor Americi Vespuccii navigationes. Universalis Cosmographiae descriptio tam in solido quam plano, eis etiam insertis, quae Ptholomaeo ignota a nuperis reperta sunt*) található, a globust („földkerekséget”, „orbis terrarum”-ot) ábrázoló világtérképen – elsőként – az „új” földrész nevéként már „America” szerepel. Hangsúlyoznunk kell ugyanakkor, hogy az „új” kontinens határai, pontosabban „kontúrjai” még igencsak bizonytalanul megrajzoltak azon a térképen, amely Martin Waldseemüller művének mellékletét (appendix) alkotja.

3. Érdemes megjegyezni, hogy – ellentétben a 19. században élt jeles spanyol történész, Marín Fernández de Navarrete állításával – Martin Waldseemüller *Cosmographiae Introductio* című munkája nem a magyarországi Tatán (melynek latin neve St. Dié des Vosges latin nevével egyezően Deodatus) keletkezett, pontosabban jelent meg.

4. Matthias Ringmann javaslata ilyen módon elfogadást nyert a kor jeles, nagy tekintélynek örvendő kozmográfusa részéről. Amerigo Vespucci utóneve, keresztnéve az első magyar király, Szent István (1000–1038) fiatalon, 1031-ben elhunyt egyetlen fia, Imre (Emericus, Emerich, Henricus) herceg nevére utal. Az „America” név, elnevezés megfelel annak a törekvésnek, hogy a már ismert kontinensek, földrészek nevét, „hivatalos” megjelölését nőnemű alakba, femininumba tegyék, Africához és Európához hasonlóan.

5. Itt utalunk arra, hogy az angol Emery vagy Amory, a francia Aiméric, a német Emmerich vagy a spanyol Américo kivétel nélkül a neolatin Emericus név (keresztnév) megfelelője. Ezek a keresztnévek a keresztény világban a 14. század második felében váltak gyakori keresztnévekké a férfiak körében. Az első magyar király, Szent István egyetlen fia szentté avatását követően vált ismertté a keresztény világban, Európában. Meg kell említeni ebben az összefüggésben, hogy I. Imre magyar király valóban „nemzetközi” udvara, udvartartása is jelentős mértékben